

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Rahvusliku käsitöö osakond

Rahvusliku tekstiili eriala

Mari Pukk

**TRÜKIMUSTRILISED PÕLLED KIHNU TRADITSIOONILISES RÕIVASTUSES.
PÕLLE- JA RÄTIKUKANGASTE KAASAEGETE PROTOTÜÜPIDE LOOMINE**

Lõputöö

Juhendaja: Kristi Jõeste, MA

Kaitsmisele lubatud: _____

Viljandi 2019

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
UURIMUSE HETKESEIS JA METOODIKA.....	5
1. Põllekandmise tavad ja funktsioon Kihnu traditsioonilise rõivastuse osana.....	9
1.1. Põlle saamine, põlle roll pulmarituaalides.....	10
1.2. Põlle muutumine 19. sajandil.....	11
2.3. Põlle muutumine 20. sajandil.....	12
2.4. Põll ja põllekangas kui käibevahend.....	18
2. LOOV-PRAKTIINE TÖÖ: PÕLLE- JA RÄTIKUKANGASTE KAASAEGETE	
PROTOTÜÜPIDE LOOMINE.....	19
2.1. Kavandamine.....	20
2.1.1. Ettevalmistused.....	20
2.1.2. Põllekangas „Anna“ ja pearätiku kupong „Triinu“.....	21
2.1.3. Põllekangas „Leene“ ja pearätiku kupong „Mirjam“.....	22
2.1.4. Pearätiku kupong Kihnu Muuseumi säiliku Khn. 1760 alusel.....	23
2.2. Tehniline teostus.....	24
2.2.1. Probleemid.....	26
2.2.2. Kulutused prototüüpide loomisele.....	26
2.2.3. Turustusvõimalused.....	27
2.2.4. Võimalused edaspidiseks tegevuseks.....	29
KOKKUVÕTE.....	31
KASUTATUD ALLIKAD.....	32
Lisa 1: illustreeriv fotomaterjal uurimuse juurde.....	35
Lisa 2: joonised, fotod ja kuvatõmmised trükikangastest.....	50
SUMMARY.....	63

SISSEJUHATUS

Käesolev uurimus on järg autori 2015. aasta seminaritööle „Trükimustrilised pearätikud Kihnu traditsioonilises rõivastuses“ (Pukk 2015), jätkates Kihnu naise rahvarõivakomplekti üksikosade käsitlemist, eesmärgiga täiendada ja talletada kirjalikku informatsiooni Kihnu naiserõivaste elujõulisest traditsioonist, selle kujunemisest, arengust ja hetkeseisust ning sidudes uurimuse lõputöö loov-praktilise osaga.

Kihnu rõivastuses on alates 19. saj lõpust – 20. saj algusest sügavalt juurdunud trükimustriliste sitsikangaste kasutamine, muutudes selle lahutamatuks osaks. Sitsist pearätikud asendavad tanusid, mis on kasutusel veel vaid väga pidulike sündmuste puhul, mustrilised sitsipõlled on täielikult välja tõrjunud veel 19. sajandi esimesel poolel kantud valged linased tikandiga põlled ning sitsijakke (nagu ka villaseid jakke), mille lõige tuli Kihnus kasutusele 20. sajandi alguses, kasutatakse koos kõrdiga nii argi- kui pidupäevarõivastuses.

Senini puudub põhjalikum uurimistöö, mis keskenduks otseselt Kihnu põlledele. Põhjuseks võib lugeda, et kihnlased on 19. saj lõpust alates kandnud trükimustrilisi sitsikangast põllesid, kuid ostukaubad ei ole etnograafide jaoks olnud nii huvipakkuvaks uurimismaterjaliks kui kodukäsitööna valmistatud esemed. Kihnu põlled ja pearätikute teemat ning nende olulisust on käsitlenud Mare Mätas oma ettekandes „Kihnu rätikud 20. sajandil“ 2005. a toimunud konverentsil "Individuaalne ja kollektiivne traditsionaalses kultuuris".

Käesoleva uurimuse eesmärgiks on hankida seni kirjapanemata teadmisi eseme kohta, kaardistada Kihnu kestvat põllekandmise traditsiooni, põlle seotust ülejäänud rõivastusega, moe muutumist ajas, suhtumist esemesse, uskumusi, pärimusi, tõekspidamisi, kogukonnasiseseid reegleid: ühe eseme, mis kuulub terviksüsteemi – nii rõivakomplekti osana kui kogukonnasisese sümbolina – kohta teabe talletamine.

Peamised uurimisküsimused on:

- Milline on eseme funktsioon, kasutamistraditsioonid, seosed elukaare ja rituaalidega?
- Millised on Kihnu põlled kandmistavade, välimuse, materjalide ja mustrite muutused moes ja ajas ning mis on selle põhjused?
- Kuidas hangitakse, kogutakse ja säilitatakse põllesid?
- Milline on põlled staatus praeguses ajahetkes, elava rahvarõiva osana?
- Millised on kaasaegsed võimalused luua traditsioonilise rõivastusega sobivaid trükikangaid, lähtudes kogukonna väljakujunenud eelistustest?

Lõputöö on jaotatud kaheks peatükiks. Esimeses peatükis keskendun Kihnu põlled ajaloo, muutumisele ning rollile kaasajas, tuginedes suures osas välitöödele aastatel 2014–2017, mille käigus olen kogunud põhilise osa informatsiooni ja pildimaterjali, ning täpsustavatele intervjuudele 2018–2019. Teises peatükis kirjeldan lõputöö praktilise osa, Kihnu rõivastega sobituvate kangamustrite loomist ja teostamist kaasaegsete vahenditega ning analüüsin sellega seotud probleeme ja võimalusi. Väiksemahulise kollektsiooni loomine on ajendatud soovist Kihnu kogukonnale jagatud informatsiooni eest midagi vastu pakkuda – sobilikus värvigammas põllekangad ja pearätikud kõnetavad Kihnu naisi jätkuvalt ning rõivastusega kooskõlas olevate kangaste hankimisele pühendatakse täie tõsidusega. Põlled ja pearätikute vajadus on suur, sest neil on möödapääsmatu roll nii argi- kui pidurõivastuses. Lõputöö loov-praktilise poole kavandamise ja teostamise käigus hoidsin kontakti kogukonna esindajatega, arvestades nende soovidega enda oskuste ja valitud tehniliste võimaluste kohaselt.

Täna töö valmimisele kaasa aitamise eest Kihnu muuseumi juhatajat Maie Aava, SA Kihnu Kultuuriruum juhatajat Mare Mätast, Veronika Tšetšinit, Leili Joalat, Maria Karjamit, Eve Laost, Ella Least, Veera Least, Kai Maserit, Hedy Põllustet, Elvi Vesikut ja Triinu Vohut.

Suur tänu juhendaja Kristi Jõestele kõigi nõuannete ja toetuse eest.

UURIMUSE HETKESEIS JA METOODIKA

Põhjalikumad publitseeritud ülevaated põlledest rahvarõiva naiseülikonna osana on I. Mannineni artikkel „Põlled“ (Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat III, 1927) ja A.Voolmaa „Põll Eesti rahvatraditsioonis“ (Etnograafiamuuseumi aastaraamat XXVIII, 1975).

Manninen kirjeldab põllekandmise traditsiooni teistel Eesti saartel, rannikualadel ja Lõuna-Eestis, kuid Kihnu saare kohta on vaid märke tüdrukute (st mõisateenijate) põlle kandmise kommete kohta: „Kihnus ei olnud 1894. a.-l piigadel veel põlle, pärastpoole juba küll“. (Manninen 1927, lk 316). Autor rõhutab rahvasuule tuginedes, et põlle kandsid ainult laulatatud naised, mitte neiud ning põll oli mehenaise jaoks nii oluline rõivaese, et ilma selleta ei tohtinud toastki välja minna, kuid hiljemini (autori poolt on aeg täpsustamata) hakkasid talutüdrukud mõisatüdrukute eeskujul põlle kandma (samas, lk 317). Teateid „rikitud“ ehk trükimustriliste põlledel kohta on kogutud Hiiumaalt 1850ndatel aastatel. Erinevatele teadetele tuginedes järeldeb Manninen, et põll oli pigemini pidu- kui tööriie (samas, lk 318). Peatükki illustreerivatest mustvalgetest fotodest esitavad kaks Kihnust kogutud põllesid, üks neist Eesti Rahva Muuseumi (edaspidi ERM) kogus olev keskaegset stiili (seni üldlevinult nimetatud „arhailine“) tikandiga põll A 290:412, dateeritud u 1830 ning teine ERM A 290:414, märkega *tehtud umb 1820*. Lisaks leidub üks foto pikk-kuubede peatüki juures: *Pilt 175. Ema ja laps, Kihnu.V. Haasi teekonnalt 1920. a.*, millel kujutatud vammuse, kõrvi ja kirju põllega naine (samas, lk 172).

Voolmaa artikli juures on Kihnu põlle esitava fotona kasutatud samuti detailvaadet ERMi säilikutest A 290:412 ning A 316:63, kuid samas seab autor nende seotuse Kihnu saarega tugevalt kahtluse alla. Põlledel väidetavale Kihnu päritolule, väljanägemise ja teiste esinemiskohtade seostele ja vastuoludele viitab ka Viljandi Kultuuriakadeemia magister Anu Pink Saara Kirjastuse blogipostituses (Pink 2017). Pean siinkohal vajalikuks märkida, et Kihnus uurimustöö jaoks materjali kogudes ei viidanud ükski informantidest rohelistele kardpaeltega põlledel, arhailise tikandiga põlle puhul viidati selle oletuslikule Viljandimaa päritolule.

TÜ Viljandi Kultuuriakadeemias on koostatud seminari- ja lõputöid, mis annavad ülevaate Eesti teiste piirkondade põlledest: Bergmann, K. (2015), Kuus, T. (2015, 2016), Urvak, S. (2016).

Kihnu põlled kohta annab napi info kogumik „Pärnumaa rahvarõivad“ (Kont, Randmaa & Raud 2017), mainides põlle abielunaise rõivastusesemena ning sitsipõlled ilmumise 19. saj keskpaigas pidupõlledena, märkides ära kõrdi ja põlle põhivärvi vastavuse ning kirjeldades, et neerudega trükimustrilise põlle puhul peavad neerude tipud vaatama ülespoole (lk 113). Illustreerivate fotodena on kasutatud sinise kõrdiga sobivat põlle Kihnu Muuseumi kogust ning punasepõhjalist erakogusse kuuluvat põlle (samast).

Lisaks Kihnu kõrte puudutavale TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia seminari- ja lõputööle (Sutt 2006, 2007), semiootilisele uurimusele „Kihnu kõrdid eile ja täna“ (Jõeste 2012) ja autori seminaritööle, mis käsitleb Kihnu pearätikuid (Pukk 2015), on M. Kalle puudutatud Kihnu lasterõivaste teemat 2012. a lõputöös. Kihnu traditsioonilist rõivastust ja seost käsitöoga käsitöömeister Rosaali Karjami näitel on kirjeldatud K. Summataveti raamatutes „Kihnu Roosi kindakirjad“ (2008), „Minu ajalugu. Kihnu Roosi käsitöökoogu“ (2010), „Loomise vägi. Kihnu Roosi käsitöökoogu“ (2017) ning SA Kihnu Kultuuri Instituudi poolt välja antud raamatus „Elumõnu“ (2009), koostaja S. Aavik. Otseselt Kihnu põlledest on kirjutanud Jõeste seoses kõrtidega (2012, lk 120 - 121) ja Aavik peatükis „Kihnu naesõ lisavarustus“ (2009, lk 182 - 183).

Nii nagu kirjalikku informatsiooni, leidub ka Kihnust kogutud põllesid muuseumikogudes teistest piirkondadest pärit põlledega võrreldes väga vähe. ERMi esemekogus leidub 13 Kihnust kogutud põlle. Neist kaks on Voolmaa artiklis kirjeldatud rohelised põlled, ühevärvilisest karmist poekangast, (kard)paelte ja pitsidega kaunistatud, üks tumeroheline villane (ERM A 290:410) ja teine heledam roheline linane (ERM A 291:119). Voolmaa andmetel olid sellised põlled laialt levinud: „Roheliste, allääres kard- ja punaste paelilustustega põlledega, mille konkreetsest kandmisest viimased teated on mulgi alalt, näeme eesti naisi mitmel 18. sajandi alguse ja lõpu piltidelt (Voolmaa, lk 139)“.

Eelpool viidatud linast tikandiga põlle, mis on kogutud Sääre külast (ERM A 290:412) on esitatud kui Kihnule iseloomulikku mitmetes publikatsioonides, nii Mannineni kui Voolmaa poolt (Manninen 1927, lk 316; Voolmaa 1975, lk 144; Kaarma, Voolmaa 1991, lk 337 tahvel XXVI, lk 338 kirje). Lisaks kuulub ERMi kogusse nimetatud põllest 1991. aastal valminud koopia (ERM A 824:136)

Ülejäänud linastest Kihnu põlledest on üks pikitriibuline koemustriline, teine kaunistatud

allservas pilutikandiga ning kolmanda allservas paikneb punase lõngaga tikitud geomeetriline kiri ning niplispits. Neljas on määratletud kui linane pakutrükiga kangas (ERM A 290:414).

Kolme põlle materjaliks on kirjelduses antud sitsikangas (ERM A 509:4455, ERM A 509:4456 ja ERM A 509:4463).

Kihnu põllena märgitud põll ERM A 316:63 on raamatus Eesti Rahvarõivad seotud Alutaguse naiserõivastusega (1981, lk 237–238).

Pärnu muuseumis on üks põll, mille päritoluks on märgitud Kihnu saar ning Kihnu muuseumis 2019. aasta andmetel 31 põlle (millest 2016. a pildistasin 6) ja 48 kaasaegset põllekangast. Kihnu põlled vahesust muuseumikogudes võib põhjendada sellega, et Kihnu rahvarõiva kandmise kultuur on pidev ja katkematu, põll on oluline osa abielunaise rõivastusest ning muuseumisse ei annetata esemeid, mida kogukonnas kasutatakse ja säilitatakse järeltulevatele põlvkondadele.

Esmaseks tegevuseks käesoleva uurimuse koostamisel oli tutvumine olemasolevate publikatsioonidega ja muuseumisäilikutega, mis on kättesaadavad Eesti muuseumide veebivärava MuIS vahendusel. Uurimuse „Trükimustrilised põlled Kihnu traditsioonilises rõivastuses“ peamiseks allikaks on välitööde käigus kogutud materjal, teave põlled koht erakogudes. Kasutasin etnograafilist välitöömeetodit, külastades Kihnu saart uurimismaterjalide kogumise eesmärgil ajavahemikul 2014–2017 kolmel korral, lisaks pidasin täpsustavaid telefonivestlusi ning kohtusin informantidega paaril korral Tallinnas. Kogukonnasisene küsitlus toimus lumepallivalimi alusel (võtmeinformandid M. Aav ja V. Tšetsin), valimi moodustasid 11 naist vanuses 28–86 aastat. Intervjueerimismeetodina kasutasin vestlusintervjuud, suunates seda teemakohaste küsimustega ning osaliselt poolstruktureeritud intervjuu vormi, mille käigus tegin märkmeid. Vestlused eri vanuserühma esindajatega annavad teavet erinevat tüüpi seelikute ja põlled seoste, põlledega kaasnevate kommete ja uskumuste, tähelepanekuid moemuutuste, põlled hoidmise ja hooldamise ning põllekangaste hankimise kohta, selgitusi oma perekonna valduses olevate esemete ja nende liikumise kohta. Alljärgnevas uurimuslikus osas on informandid esitatud nimeliselt. Osaliselt, kui infot kinnitasid kõik, või siis privaatsuse huvides on märgitud „informandid“ või „informant“.

Küsitlustele lisaks vaatlesin, fotografeerisin, ja osaliselt mõõdistasin põllesid kihnlaste erakogudes – fotod on 110 sitsipõllest, neist mõõdetud 22 põlle. Uurimuse valimis on põllesid „tsaariaegsetest“ kuni tänapäevasteni, lisaks on vaadeldud ka *notte* ehk veel põlleks õmblemata

kangaid, mida varutakse, põlled vanus ulatub ligikaudu 20. sajandi algusest käesolevasse aega. Pildistatud põlledest 32 on neerumustriga. Lisaks oli mul kasutada K. Jõeste fotokogu, pildistatud välitöödel Kihnus 2008–2015.

Kuigi osa põllesid on mõõdistatud ja võimalik mõõtude alusel tabelisse kanda, ei annaks see, pelgalt numbriline statistika eseme kohta olulist informatsiooni. Põll õmmeldakse alati kandja kehaehitust ning konkreetse seeliku pikkust arvestades ning kingiks või päranduseks saadud valmispõlled kohandatakse vastavalt selle uuele kandjale. Olulisemat infot edastab viis, kuidas vanad põlled on kohandatud: kas tehtud lühemaks voltide abil (väärtuslikku kangast ei lõigatud) või lisatud pikkust abikangaga; millised on põllepaelad, mitu volti jms. Pildistatud põlled ja nende kohta tehtud kirjete alusel on võimalik analüüsida ja üldistada põlled materjali, värvigammat ja mustreid.

Põlled mustreid ja materjali puudutavat teavet kasutasin praktilise töö loomisel, kavandades kaks põllekirja, mida sobitada punase kördiga.

1. Põllekandmise tavad ja funktsioon Kihnu traditsioonilise rõivastuse osana

Kihnu traditsioonilises rõivastuses, nagu enamuses Eesti piirkondades, kuulub põll abielunaise rõivakomplekti. „Põlle ei kingita vallalistele tüdrukutele, võib ainult abielunaistele“ (Aavik 2009, lk 182). Seda väidet kinnitasid kõik informandid. Traditsioonide järgimine on range, põlle kandmise õigust ei ole vabaabi elavatel naistel, vaid ainult neil, kes seaduslikku abielusse registreeritud või laulatatud. Põllekandmise reeglitest kinnipidamise üle toimub kogukondlik järelvalve.

Kui muudest piirkondadest on teateid, et kaitsemaagilisel eesmärgil seotakse põll ette last ootavale tüdrukule/vallasemale (Manninen 1927, lk 316), siis Kihnust selliseid teateid ei ole: „*Põll on positiivse staatuse sümbol (Aav 3.03.2017)*“. Põlle ei kanna abielunaine vaid lapse sündimise ja ristimise vahelisel perioodil (Aav 2017, Tšetšin 2019), teistel andmetel ka peale ristimist, kuni laps on esimest korda kirikusse viidud (Aavik 2009, lk 183, Leas 2019). Varasematel aegadel ei olnud lapseootel naisel kombeks üldse kirikusse minna, seda kuni lapse ristimiseni (Tšetšin 2019).

Kogukonna tähelepanelikud liikmed seisavad põllekandmise traditsioonilise viisi püsimise eest ka muus kontekstis. Teatavasti on 2019. aasta suvel toimuval XXVII laulu- ja tantsupeol, mis ühtlasi tähistab meie laulupeotraditsiooni 150. aastapäeva, pööratud senisest suuremat rõhku esinejate rahvarõivaste autentsusele. 12-liikmelises Kihnu naistantsurühmas, kuhu kuulub tantsijaid põhikooli tütarlastest kuni 40-aastaste naisteni, tantsib kaks abielunaist, st naist, kes Kihnu rõivatraditsiooni kohaselt kannavad alati kõrdiga koos põlle. Peale ülevaatust ja tantsurühma tunnistamist sobilikuks esinema tantsupeol nõuti ühtset esinemisvormi, st kas kogu rühm põlledega või põlledeta. Abielus naised keeldusid põllest loobumast, samuti oli mõeldamatu põlledeta ette sidumine vallalistele ja eriti põhikooliealistele tütarlastele. Selgitada

tantsupeo liigijuhtidele erinevust rahvarõiva kui esinemiskostüümi ja elava rahvarõivakultuuri vahel osutus nii tantsijatele kui teistele Kihnu kultuuri kandjatele küllaltki keerukaks ülesandeks. Vastuolu puudutas tervet Kihnu kogukonda ning sellele juhiti tähelepanu mitmel tasandil, seistes väljakujunenud tavade eest. Kerkinud teemat puudutati ka vaimse kultuuripärandi päeval tehtud ettekandes. Kirjeldatud näidet pean kujukaks tõendiks Kihnu rahvarõivast kui elujõulisest traditsioonist ja kogukonna jõupingutustest selle säilitamiseks. Kogukonna ühise selgitustöö tulemusena kannavad kihnlased 2019. aasta tantsupeol esinedes oma rõivast autentsel moel. Analoogne juhtum on esinenud ka minevikus, kui kogukonnasiseselt püüti elustada valgete põlleda kandmist esinemisrõivana (vt ptk 1.2.).

1.1. Põlle saamine, põlle roll pulmarituaalides

Põlle saab naine abielutseremoonia käigus – kirikliku laulatuse eel seob *raudkäsi*¹ (naine) kiriku eeskojas pruudile põlle ette, altari ette ilmub pruut põllega. Laulatusel kantav **pruudipõll** (lisa 1, foto 1) on heledapõhjaline, harmoonias poolpunase kõrdi, heledapõhjalise rätiku ja sitsijakiga. Poolpunast, mitte punast (rõõmu)kõrti kannab pruut seetõttu, et jätab abielludes hüvasti oma „lahke lapsepõlvega“, leinab vanematekodust lahkumist (Aav 12.04.2019).

Kiriklikule laulatusele järgneva pulmatseremoonia ajal, peale peiukoju saabumist, mõrsjaliniku ehk *uiu*² alt välja laulmist, veimede jagamist ja enne esimest tantsu abielunaisena ehk *tanuga tantsu* vahetab pruut rõivad. See tähendab poolpunase laulatuskõrdi vahetamist uue punase kõrdi vastu ning seoses sellega saab pruut ette ka uue, erksate värvidega punasepõhjalise põlle (lisa 1, foto 2). Rõivaid vahetavad mitu päeva kestvate pulmade ajal nii pruut kui pulma naiskülalised (Jõeste lk 119). Kui külalised on järgmisel päeval pulma tulles seadnud ette uue põlle, siis pruut vahetab traditsiooniliste kolmepäevaste pulmade jooksul põlle isegi 7–20 korda (Tšetšin 2019, Aav 2019).

Kui ei toimu kiriklikku laulatust vaid registreerimine ja pulmapidu, seatakse noorik abiliste poolt Kihnu rõivisse – uus punane kõrt ja muud sellega kaasnevad rõivaelemendid ning „täisehted“.

1 Raudkäsi, nii mees kui naine – peigmehe sugulased, abielupaar. Meespoole ülesanne on valvata pruuti, tema naisel on pruudi abistaja roll.

2 Uig – pruudilinnik, Lääne-Eestis ja saartel kasutusel olnud rituaalne ülevise, millega kaeti pruut peiukoju viimiseks.

Seejärel toimub veimede³ jagamine, tanutamise rituaal ning tants abielunaisena. Vastne noorik, abiellunud 2018. aasta suvel, kirjeldab: „*Pulmas, peale veimede jagamist, mis toimus pruutkleidis, ning enne südaööd ja tanuga tantsu aitasid raudkäsi - selleks oli minu tädi - ema ja onunaine mind Kihnu rõivisse, vaatasid ja õpetasid, kuidas vööd seada ja... Põlle vahetasin kahepäevase pulma jooksul nii umbes 6...7 korda.*“ (Vohu 2019)

Kihnus ei tunta pulmamängude osana põllelappimist ehk raha kogumist pruudi põllele. Küll aga kuuluvad põlled või põllekangad pulmas nii pruudi poolt jagatavate veimede kui pruudile tehtavate kingituste hulka. Traditsiooniliselt kingib pruut ämmale veimekimbus põllekanga või mitu. Külalised kingivad pruudile põllekangaid ja põllesid (ka pearätte ja raha) *noorikukannika*⁴ jagamise käigus, mida tõlgendatakse omakorda tasumisena veimede eest.

Nooremad informandid pidasid põlle esialgu harjumatuks: „*Ma avasin ennem et põll rikub kõrdi ära.*“ (Laos 2016) „*Esialgu oli harjumatu, et kõrdile oli midagi lisaks, pidi sättima.*“ (Vohu 2019).

Sarnaselt laulatusel kantud poolpunase kõrdiga säilitatakse laulatuse põll ja muud rõivad uuena, surirõivaks. Seda märgib ka Rosaali Karjam: „ligi kõik panevad valmis omale surma poolpunase ja laulatusel seljas olnud kõrdi.“ (Summatavet 2017, lk 37)

Lesknaine kannab põlle edasi, kui tal just pole soovi uus kaaslane leida. Lahutuse puhul loobub naine ka põllest, abielunaise staatust sümboliseerivast esemest. (Joala, Vesik 2016; Karjam 2016)

1.2. Põlle muutumine 19. sajandil

Valgeid tikandiga põllesid kanti Kihnus 19. saj esimesel poolel (Kaarma, Voolmaa 1981, lk 338; Kont, Randmaa & Raud 2017, lk 113), need taandusid seoses sitsipõlleda levimisega. Tüüpilise 19. saj alguse põllena esitatakse mitmetes publikatsioonides rikkaliku taimornamentikaga tikitud alasega valget linast põlle (ERM A 29011:412). See põll esineb ka 1981. aastal välja antud raamatus „Eesti rahvarõivad“ (ja ka 2015 ilmunud kordustrükis), kuid Voolmaa viitab tikandi sarnasusele mulgi puusapõlledega (Voolmaa 1975, lk 146). Vestlusest Kihnu Muuseumi juhataja

3 Veimed – pruudi poolt sugulastele ja pulmaabilistele jagatavad kingitused.

4 Pruudi poolt pulmakülalistele jagatav sai, tänapäeval ka tort.

Maie Aavaga olen tikitud põlle kohta teinud märke *Viljandist toodi inimesi* (katku järel), *põll kodunes sealt* (Aav 3.03.2017). Samast allikast pärineb teave valgete põlledes taaselusustamise katse kohta – Sinaida Saare leelokoori esinejatele valmistati 1970ndatel aastatel üldlaulupeoks valgel põhjal tikandiga põlled ja tanud, seda ka vallalistele (lisa 1, foto 3). Teave haakub Pärnu Muuseumi museaali 14715 E 1012/T kirjega: *Valmistatud üldlaulupeoks Sinaida Saar 1930-ndatel aastatel Kihnus, Mõisakülas.; Valmistatud Kihnus 1930-ndatel aastatel valgest linasest labasest riidest. Ülal kurrutatud 1 cm laiune tukkelõmblus, otstes valgest puuvillasest riidest õmblusmasinaga palistatud paelad. Allääres pits, mille all 15,5 cm laiune riideriba 12,5 cm laiuse geomeetriseeritud lillkirjaga tikandiga.*

Kihnu kogukond ei kiitnud väljakujunenud põllekandmise reeglite eiramist heaks, lisaks pidas sobimatuks valge põlle kandmist punase kõrdiga ning valgete põlledes kandmise traditsioon ei taaselusustunud isegi mitte esinemisrõivana.

Informantidelt ei õnnestunud koguda olulist teavet varasemate põlledes kohta. Üks küsitletuist mäletab vanadelt piltidelt valgepõhjalisi põllesid ja neil olnud ratastega mustreid, kuid ei tema emal (s 1938) ega vanaemal (s 1904) selliseid ei olnud. Samuti ei õnnestunud vanemaealistelt informantidelt koguda informatsiooni eelpoolkirjeldatud rohelistes põlledes kohta, keskmise vanusegrupi esindajatel puudusid teadmised selliste põlledes kohta ning arvati sarnaselt Voolmaa (1975) hüpoteesiga, et need võivad olla Kihnu sattunud ostukaup, mis kogujatele loovutati (Aav 10.05.2019; Leas 09.05.2019).

2.3. Põlle muutumine 20. sajandil

19. sajandi lõpus hakati põllesid valmistama sitsikangast⁵ mis koos sitsirätikutega jõudis Kihnu meremeeste vahendusel Läti ja Venemaa sadamatest, olles ihaldatud kaup ja esialgu kasutusel pidupõlledena. Siiani hoitakse au sees kõige pidulikumaid *kallisseltsi* kangast „tsaariaegseid“ põllesid, mille punasele põhjale on trükitud stiliseeritud õied ja neerumustrid. Sarnaselt pearätikutele on suur osa kallisseltsi põlledes pärit Baranovi manufaktuuri⁶ toodangust. Välitööde käigus vaadeldud põlledes on üks haruldasemaid ja mustri poolest erilisemaid

5 Ingl k *chintz*, hindi *chīṭ* – värvitud, maalitud või trükitud puuvillakangas, algselt India päritolu; Euroopasse importimist alustati 17. - 18. saj Ida-India Kompanii poolt.

6 Vendade Baranovite poolt 1846. a asutatud trükitööstus, mille põhitoodang oli punasepõhjaline taime- ja neeru-ornamendiga puuvillakangas; tegutses Vadimiri kubermangus 1920. aastateni.

tsaarikullidega põll (lisa 1, foto 4 ja 5).

Neerumustrid⁷, nii suured kui väikesed ja erinevas värvigammas on tänapäevani kihnlaste jaoks üks meelepärasemaid kujundeid põlle- ja rätikangastes. Miks see nii on, ei osanud informandid täpsustada (Joala, Vesik 2016; Leas 2019; Vohu 2019). Eelistust võib seletada kollektiivse mälu ja kollektiivse ilumeelega, omamoodi välja kujunenud arhetüübiga. Oletada võib ka seoseid usuga, kirikuõpetajate rõivastuses nähtud motiividega (Aav 2019). Väljakujunenud reegel on see, et neerude tipud peavad põlledel asetsema suunaga ülespoole, seda detaili on märgitud kirjanduses (Aavik 2009; Kont, Randmaa & Raud 2017) ning rõhutatud mitmel korral informantide poolt (Mätas 2014; Joala, Vesik 2016; Karjam 2016).

Punase värvi eelistamist on selgitatud selle elujõulisusega, rõõmsameelsusega – hallil aastaajal mõjub kasvõi rõivakirstu sorteerimine teraapiliselt ja meeleolu parandavalt (Mätas 2014).

Sarnaselt rätikutele on sitsipõlled värvigamma seotud rõivastuse põhielemendi ehk kõrdiga. Kõrtide värvipõhist tähendussisu selgitab täpsemalt oma uurimuses K. Jõeste (2012, lk 87–91). Punase kõrdiga, mis on kõige levinum – „punast kõrti kannavad kõik noored ja need, kellel pole muret“ (Summatavet 2017, lk 40), nii argi- kui pidupäevadel – sobitatakse kõige erksamate ja silmatorkavamate kirjadega punasepõhjalisi põllesid (lisa 1, foto 6–9). Argipäeva põlled on väiksema kirjaga, kuid eriti erksad ja rõõmsad on nooriku põlled, neid valitakse hoolega (Vohu 2019) (lisa 1, foto 10). Pidupõlled peavad olema uued, nende muster on suurem ja silmatorkavam, samuti jälgitakse vastavust ka sündmuste ja aastaegade: näiteks jaanipeole ei minda iileksilehtedega⁸ põllega, see kuulub jõuluaega. M. Karjam näitas oma kogust kahte põlle, millega sobiv jaanipeol käia.

Poolpunase kõrdiga kantakse veidi tumedamapõhjalist ja tagasihoidlikumat põlle, (lisa 1, fotod 11–13), kuid laulatuse puhul sobitab pruut poolpunase kõrdi juurde valkja või beežika põhjaga põlle.

Kiipsuga kõrdiga kantakse tumeda, nt sinaka põhjaga põlesid, mille mustris võib esineda vähesel määral punast ja roosat (lisa 1, foto 14–16).

7 Ingl k *paisley*, Pärsia *boteh*, *buta*. Tegemist on algselt Pärsia päritolu, keerduva tipuga tilgakujulise motiiviga, mille algmotiiviks peetakse tuules painduvat küpressi; zoroastrismis peetakse seda elu, lõpmatuse ja vastupidavuse sümboliks.

8 Iileks – astelpõõsas, sakiliste lehtede ja punaste marjadega igihajas taim, mida kasutatakse jõuludekoratsioonides.

Sinise kõrdiga, mida kantakse seoses leina ja matustega, kantakse tumedas värvigammas põlle, näiteks tumesininsel põhjal väikseõieline valge kiri (lisa 1, foto 17). Sinisetriibulise kõrdi puhul on reegel, et põllekangas võib ergumatest toonidest olla kollast, kuid roosat ja punast mitte, seega kõrt määrab ka põllevärvid (lisa 1, foto 18).

Musta leinakõrdiga, mis on kasutusel sügava leina korral, lapse, vanemate või abikaasa surma puhul, kantakse musta põlle, millel väiksem heledam muster, sõltuvalt leina sügavusest. (lisa 1, foto 19–20).

Sitsipõlled on valmistatud ühest ristkülikukujulisest kangalaiust, ülaservast kahe kuni nelja lahtise voldiga kokku võetud ning kinnitatud värvli külge. Põlle kokkuõmblemine ei nõua suuremat vaeva ega erilisi oskusi. Kihnu põlled värvel on kitsas. Vaadeldud põlled puhul on värvliks kasutatud nii põllega sama kangast kui muid käepäraseid paelu – erinevast kangast riba, endine kleidivöö, vitselpael, säärepaela tehnikas põimitud põllepael. Põimitud põllepaelad olid uhkematel pidupõlledel. Vaatluste põhjal võib järeldada, et kuna põllepaelad jäävad peitu, ei ole nende sobivusele põllekangaga erilist tähelepanu pööratud, vaid lähtutud praktilisest küljest ning seda tunnistasid ka informandid (Joala, Vesik, Laos 2016). Põllepaelad on enamasti ebsümmeetrilised: paela vasaku käe poole jääv ots on parempoolsest lühem – seda põhjusel, et põll seotakse vasaku käe pool, sidumispaelad peidetakse kõrdiauku ja põlle- ning kõrdivärvlile mähitakse peale kirivöö.

Erinevus Eesti teiste piirkondade põlledega on põlle laius – kui enamasti ulatuvad põlled küljejooneni, siis Kihnu põlled on kitsamad, kattes seeliku esiosa 2/3 laiuses. Kirjutamata reegel on, et seelik peab külgedel olema põlle alt nähtav ühe *riipsu* ehk kirjakorra jagu. Vaadeldud põlled laius varieerus 54 – 84 cm vahel. Väga kitsaste nn veneaegsete sitsikangaste puhul on sageli põlleks ära kasutatud kanga laius (54 – 65 cm), topeltlaiade (150 cm) kangaste puhul saavad saledama pihaga naised oma põlle valmistada poolest kangalaiusest, toekamatel tuleb „külje pealt siil maha võtta (Joala, Vesik 2016)“.

Põlle pikkus e suhe kõrdi pikkusega ei ole aja ja moemuutuste mõjul oluliselt kõikunud, varasemate põlled allserv ulatub u kuni 10 cm kõrdi allservast ülespoole. Üldist reeglit põlle pikkuse kohta ei ole, tänapäeval sõltub eelkõige kandja eelistustest ja esteetilisest

tõekspidamistest, kuid vähemalt kõrdipael peab põlle alt välja paistma (lisa 1, foto 21). „*Meeldiv on, kui kõrdipael ning natuke kõrti paistab* (Laos 2016)“ . „*Ilus on, kui põlle alt paistab kõrdipael ja natuke kõrti* (Vohu 2019)“. Varasemaga võrreldes (lisa 1, foto 22–24) pikemate põlleda kandmist on põhjendatud sellegagi, et kangast on rohkem saadaval ja rahvas on jõukam ning maitse-eelistus on muutunud. Välditakse liialt lüheldase põlle kandmist, samuti nagu ebaproportsionaalselt laiade või liialt kitsaste. Selle kohta on rahvasuus järgmised ütlemsed: *lai nagu sitsikõrt* – viitega suvisele või aluskördina kantavale sitsiseelikule; *kitsas nagu kassi keel* – kasutatakse liiga kitsa põlle kohta; *väike nagu taskurätik*. Ka kasutatakse ka väljendit „*kõrt/põll tjoelgub*“ (*tilgub*) – sellega viidatakse olukorrale, kui nt vanusest tingitud kehahoiu tõttu on seelik eest pikem kui tagant või samal põhjusel ulatub etteseotud põlle alläär madalamale kui seelikuäär.

1960. aastatel, kui üldiste moemõjutuste tõttu muutusid lühemaks ka Kihnu traditsioonilised kõrdid (lisa 1, foto 25), ulatudes isegi põlveõndlasse, tehti sellevõrra lühemad ka põlled. Selliseid hoitakse peredes alles tänapäevalgi, kuigi neid muutunud moe ja esteetiliste tõekspidamiste tõttu ei kasutata (Laos 2016; Leas 2019). Mõningal juhul pikendatakse eriti väärtuslikust kangast põllesid ülemisse serva teisest kangast riba õmblemisega.

Lisaks niimoodi kohandatud põllele tuvastasin vaatluste käigus paar põlle, mille ülaserva oli kaarjaks süvendatud, kohandamaks põlle kandja kehakujuga, samuti oli kasutatud põikivoltide sisseõmblemist, värvli külge üles traageldamist (lisa 1, foto 26) või allserva laiemat palistust, et põlle lühemaks teha. Liiga pika põlle ettesidumisel kasutatakse ka varianti, et põlle ülaserv keeratakse ümber värvli (Leas 12.04.2019). Väärtuslikku kangast ei lõigata lühemaks, osaliselt mõeldes ka selle järgmise võimaliku omaniku peale. Ühe informandi kogus oli põll, mille servast välja lõigatud detail – kuju järgi võib oletada, et titemütsi lapiks – oli asendatud teise kangaga (lisa 1, foto 27). Sellised väikesed nüansid näitavad trükimustrilise sitsikanga väärtustamist Kihnu rõivakultuuris ja üldist säästlikku suhtumist rõivaesemesse.

Põllesid kogutakse ja varutakse nii enese tarbeks kui tütardele kaasavaraks ja tulevastele miniatele. Põllekanga saab pruut enne pulmi ka oma tulevase pere poolt: peale kosjade vastuvõtmist, kui peigmehe poolt minnakse noorikumajja veimede valmistamiseks villu viima, sisaldab villakott ka rätiku- ja põllekangast.

Mõned informantidest on oma põlled loendanud, hulk ulatus mõned kümned alla 300 ning sama

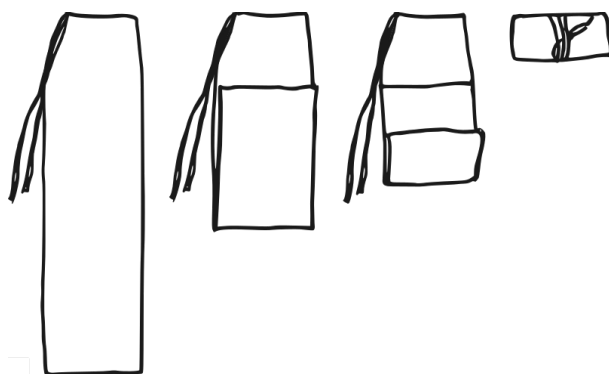
palju *notte* ehk valmis õmblemata põlletäisi kangaid. Põlled rohkust võib põhjendada asjaoluga, et põlle vahetatakse iga päev, neid vajatakse erinevate elusündmuste puhul ning põllekandmise üle toimub nõ kogukondlik valve. Lisaks selgitab ühele omanikule kuuluvate põlled hulk eespool mainitud teave tulevaste põlvede varustamise kohta.

Noor abielunaine mainib, et temal on põllesid esialgu vähe, umbes kolmekümne ringis, ema kogutud ja pulmas kingiks saadud. (Vohu 2019).

Eriti väärtuslikud põlled – *kallisseltsi* kangast (lisa 1, fotod 4, 7, 8, 26, 27), harvaesinevate mustritega või muul põhjusel hinnalised – pärandatakse perekonnas naisliini pidi. Põllesid jagatakse ja laenatakse peresiseselt, näiteks emade ja tütarde või ämmade ja miniate vahel, harvemini ka headele sõpradele, kuid igas perekonnas on omad kombed ning vahel hoitakse selline kallisvara omaniku eluajal rangelt enese tarbeks, tehes vaid korraldused omaniku lahkumise puhuks.

Igapäevaselt kõrdiga kantav põll ei ole mõeldud rõivaste kaitsmiseks vaid staatuse näitaja ja abielunaise uhkusena. Tööde tegemisel, kui on oht rõivakomplektiga kantav põll ära määrida, asendatakse see tööpõllega. Tööpõlleks on kõige vanem põll, millega enam kodust välja minna ei sobi, pleekinud ja kulunud (Joala, Vesik 2016). Erinevalt argistemast põlledest ei kasutata ära peetud *kallisseltsi* põllesid tööd tehes rõivaste kaitsmiseks, nagu seda tehakse vähemväärtuslike sitsipõlledega.

Põllesid säilitatakse kindlal viisil „kinni panduna“ ehk kokku voldituna. (joonis 1). Esmalt murtakse põll piki keskjoont kokku, kanga pahem pool väljapoole, seejärel veelkord pikkupidi kokku. Järgmiseks murtakse põlle alaserv tagasi, mõnel juhul kämbla jagu, teistes majapidamistes 2/3 ulatuses ning alustatakse põlle kokkulappamist. Viimasena mähitakse põllepaelad ümber kokkulapitud põlle. Põllesid hoiustatakse rõivakirstuga aidas, uuemates majapidamistes ka riidekapis. Põllesid ei triigita, need püsivad kokkupanduna sirgelt ning voldid

Joonis 1: Põlle kokupanemine.

Joonis: Mari Pukk

peavad põlle sees olema (Joala, Vesik, Laos 2016). Pestakse põllesid, nagu pearättegi, ainult äärmise vajaduse korral, soovitavalt pehme vihmaveega ja käsitsi, vältimaks kanga vanaks ja kulunuks muutumist (Joala, Vesik 2016).

Põllekanga tüüpidest nimetati sitsi, satiini (*sataäni*) „*kalliseltsi*“, „kuuekümnepikast“, „viiekümne kolme kopikast“, „ameerika sitsi“ „soome sitsi“. Vaadeldud põllemustrites leidis kõige rohkem õisi (lisa 1, fotod 7–9, 12, 13, 16, 17) ja neere (lisa 1, fotod 2, 11, 15, 18, 28, 29), kuid ka esmapilgul peidetud motiive loomariigist, nt linde (lisa 1, fotod 30 ja 31) ja isegi kalu (lisa 1, fotod 32), geomeetriseeritud motiive (lisa 1, fotod 33 ja 34) ja triipude vahele seatud kirju (lisa 1, foto 11 ja 35) esines vähe. Põllekangastel esinevatele mustritele on Kihnus antud kirjeldavaid nimesid, samuti nagu pearätikutele (Pukk 2015, lk 18). Märkiti ära „puuvillatuttidega“, „ananassidega“, „*kimpõga*“, „siidituttidega“ (täpsustamata, milline see konkreetselt on), „tsaarikullidega“ „mesikärjega“, „*mõrtsipukadega*“.

Oluliseks peetakse põlle värvitoonide sobivust kõrdiga, kangamaterjali kvaliteeti ning loomulik on ka soov erineda ja välja paista. Meeldiva põllemustri soetamisel vaadatakse vahel mööda ka väljakujunenud nõuetest materjalile. Välitööde käigus kirjeldati näiteks põllesid, mis on ringi tehtud turismireisilt kaasa toodud eksootilisest kleidist. Üks informant iseloomustas tavapärasemast paksemast, dekoratiivkangast tehtud põlle, et „sellega on hea jalgrattaga sõita“.

Kui 19. saj lõpul - 20. saj alguses oli sitsipõll Venemaalt ja Läti sadmatest saarele toodud väärtus ja meenutati, et „vene aegas“ saadi sobilikku põllekangast Rootsist, siis tänapäeval hangitakse põllekangast kõikvõimalikke kanaleid pidi, sobilikku materjali otsitakse mandril käies kauplustest, tuuakse kaasa reisidelt, hangitakse internetikauplustest. Jätkuvalt on au sees Baranovi tehase mustrid, mida on asunud taastootma Venemaal ja mujalgi (Ameerika, Korea) ning mida on võimalik osta peamiselt internetipoodide vahendusel. Sageli ei ole kangamaterjal ega värvilahendused endisaegsetega võrdväärsed. Suurem valik sobilikke põllekangaid saabus Kihnu 2000ndate aastate alguses Ameerikast leitud internetipoe vahendusel ning edaspidi on hangitud kangaid muuseumipoodi erinevaid kanaleid pidi, eraisikute vahendusel. Osad kogukonnaliikmed tegelevad sellega aktiivselt, nt internetipoe intradition.ru vahendusel. Internetikaubanduse levik on muutnud valikuvõimalused avaramaks, sobiliku mustriga kanga leidmisel on see võimalik tellida ka kauge vahemaaa tagant, kuid väljakujunenud tavadele vastava ja sobiliku kvaliteediga kanga hankimine nõuab siiski pingutust.

2.4. Põll ja põllekangas kui käibevahend

Põlled või kangastega tasutakse heategude ja teenete eest. Sageli kingivad põllesid ristiemad. Üks informantidest kirjeldas juhtumit, kui abiellumise järgsel ajal kingiti talle mitme naise poolt põllekangaid ühe ammuse, peaaegu lapsena tehtud heateo eest (abistas töölisi viljaaidas). Põlledega tasuvad eakad inimesed enda igapäevasele abistajatele või suuremate heategude eest. Kirikulauljatele ja kirstupanijatele antakse vaevatasuks põllesid, mille lahkunu on juba eelnevalt valmis pannud. Erandkorras kingitakse põllesid ka vallalistele, kui lahkunu on niimoodi otsustanud.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et põlle funktsioon, kasutamise viisid ja osa rituaalides ei ole ajas muutunud. Põll on jätkuvalt osa abielunaise rõivastusest, staatuse sümbol ja indikeerib koos kõrdiga elukaare erinevaid etappe. Kui 19. saj algul kanti Kihnus linaseid põllesid, siis 19. sajandi lõpust on saarel väärtustatud trükimustrilisi sitsipõllesid ja nii on see ka tänapäeval. Mannineni väide selle kohta, et piirkondades, kus vanast rõivast truult kinni hoiti, püsisid linapõlled ikkagi moes (Maninnen 1927, lk 320), ei pea Kihnu saare rõivatraditsiooni osas paika. Kõrdid on püsinud, kuid põlle materjal ja mustrid on muutunud märkimisväärselt.

Eelistus põlled kangamaterjali ja värvide osas on sarnane saja aasta taguste eelistustega, endiselt peetakse lugu 19. saj lõpul – 20. saj algusel meremeeste vahendusel saarele jõudnud kangaste mustritest ning materjali kvaliteedist. Täheldada võib muutusi põlle pikkuses, mida saab seostada üldiste moemuutustega.

Seoses kaubanduse arenemisega on paranenud põllekangaste kättesaadavus, seda ka tänu internetikaubandusele. Põlled varumine on jätkuv tegevus, endiselt otsitakse kõige sobivamaid mustreid ja õiget kangamaterjali. Sitsipõllel on püsiv roll Kihnu traditsioonilises naiserõivastuses.

2. LOOV-PRAKTIINE TÖÖ: PÖLLE- JA RÄTIKUKANGASTE KAASAEGSETE PROTOTÜÜPIDE LOOMINE

Loov-praktilise tööna valmis väike valik Kihnu rõivastega sobitatavaid kangamustreid – kaks põllekangast ja kaks pearätiku kupongi. Kavandite loomine on ajendatud soovist kihnlastele midagi omalt poolt vastu pakkuda, tänuks uurimuse tarbeks jagatud informatsiooni ja erakogudesse lubamise eest. Prototüüpide valmistamise käigus olen hoidnud sidet Kihnu kogukonna esindajatega ning loodud kangad on mõeldud kasutamiseks koos punase kördiga. Esitamiseks olen valinud need, mis said protsessi käigus positiivse vastukaja, kavandeid ja ettevalmistatud motiive, millega edasi töötada, on mõnevõrra rohkem.

Lisaks on teostatud üks pearätiku kupong muuseumitöö koopiapraktika käigus valminud Kihnu Muuseumi säiliku Khn. 1760 digijoonise alusel. Rätik on kavandatud Kihnu Muuseumi jaoks.

Kujundustööd valmisid digitaalselt, kasutades erinevaid vektorgraafika programme. Trükitehniline teostus digitaaltrüki meetodil on valminud internetiplatvormi Spoonflower kaudu, mis on spetsialiseerunud väiksetiraažiliste autorikangaste trükkimisele.

Valminud kangaste sihtgrupiks on eelkõige Kihnu (ja ka Ruhnu) rahvarõiva kandjad, rahvuslike rõivaste ja vanade kangamustrite austajad ning käsitöölised, kes soovivad lapi- ja muudes õmblustöodes kasutatavat kangavalikut rikastada.

2.1. Kavandamine

Kavandamisprotsess koosnes mitmest etapist – tutvumine kihnlaste poolt kalliks peetud kangamustritega, elementide valimine, nende kombineerimine ning arvutute kavandite loomine ja ringi tegemine, millest lõpuks valisin juhendaja ja õppejõudude abiga välja neli, mida allpool kirjeldan. Töö käigus pidasin nõu oma informantidega ning hoidsin tegevuse sotsiaalmeedia abil pooleldi avaliku, eesmärgiga saada tagasisidet vabatahtlikult ja operatiivselt. Pean tõdema, et sain nii mõnegi kasuliku soovituseta otseselt küsimata ja hindan oma vabatahtlike nõustajate panust.

2.1.1. Ettevalmistused

Endisaegsete tekstiilide mustrikeelega tutvumiseks oli kasutada nii käesoleva uurimuse välitööde käigus fotografeeritud põllesid kui eelneva seminaritöö jaoks pildistatud pearätikud. Esemete vaatluse põhjal võib teha alljärgnevaid üldistusi:

Pearätikud koosnevad *lagipealsest* e keskväljast, mis on rapooriga täidetud pind, kitsamast vahekirjast, bordüürist ehk laiemast servakirjast ja seda ümbritsevast välimisest kitsast servakirjast. Vaadeldud rätikute bordüürid on 10–12 cm laiad, rikkalikuma kirjaga kui keskväli (lisa 2, foto 1). Rätikute keskväljad on enamasti väiksema mustriga, need võivad koosneda erinevatest elementidest (lisa 2, foto 2 ja 3) või ühe elemendi kordusest, mis on paigutatud vertikaal-horisontaalsele või diagonaalsele võrgustikule (lisa 2, foto 4). Kihnus peetakse ilusaks, kui rätiku lagipealne on tiheda kirjaga (Aav 12.04.2019).

Põllekangaid esines väga suuremustrilistest kuni päris pisikesekirjalisteni. Võib üldistada, et põlled rapoor on rätiku lagipealse kirjast suurem ja kordub samuti kas horisontaal-vertikaalsuunal või diagonaalvõrgustikus (lisa 1, foto 7–9). Pidupõlledel motiivid, õied, kimbud või neerud võivad olla väga suuremõõtmelised (lisa 1, foto 28 ja 31), sinise ja musta kõrdiga kantavate põlledel muster on tagasihioidlik ja väikeste motiividega (lisa 1, foto 17 ja 20).

Kavandamisel on visuaalsete eeskujudena kasutatud kihnlaste jaoks kõige meelepärasemaid, nn tsariaegseid tekstiile ehk 19. saj lõpus – 20. saj alguses Venemaal toodetud põlle- ja rätikukangaid, mis on ühevärvilisel taustal ja vähese arvu trükivärvidega. Taimornamendiga *kallisseltsi* kangastele on iseloomulikud kollased, sinised, rohelised, valged ja mustad lihtsad selgepiirilised kujundid – õied, lehed ja väädid –, mis moodustavad kirja punasel taustal. Kasutatud on täisvärve, pindu on elavdatud täppide ja kontuuridega. Selliste kangaste trükitehnoloogiliseks teostamiseks oli erinevaid variante: vanemad kangad trükiti trükipakkudega⁹, tehnoloogia arenedes trükiti kujutised kangastele silindertrüki¹⁰ meetodil.

Uute kavandite loomisel püüdsin lähtuda vanade kangaste mustrikeelest ning kihnlaste eelistustest. Esmase praktilise kogemuse kangamustri elementide, nende korduste, rapoori ja bordüüri moodustumise kohta andis digitaalse koopiajoonise valmistamine *kallisseltsi* rätikust.

Valminud minikollektsiooni kangad on nimetatud naisenimedega. Tegelesin mitme kavandiga samaaegselt ning numbrikombinatsioonide või kirjelduste kasutamine failinimes osutus tülilaks ja segadusttekitavaks. Kahe kavandi nimetused on seotud võtmeinformantidega, kandes nende tütarde nimesid – esimene seos tekkis juhuslikult ja teine juba teadlikult. Edaspidise turustamise seisukohalt kaalun nimede kasutamisega jätkamist, täiendades neid erinevate värvivariatsioonide puhul värvikoodi markeeriva numbrikombinatsiooniga.

2.1.2. Põllekangas „Anna“ ja pearätiku kupong „Triinu“

„Anna“ kangas (joonis 2; lisa 2 digijoonis 1, kuvatõmmis 1 ja foto 4) on kasutatud vertikaalsele ribale paigutatud viielehelist õiemotiivi. Õisi seovad täpiridadest moodustuvad väädid ja väiksemad õied ning oksad. Kangas on helepunasel põhjal. Rapoori moodustamiseks on kasutatud mustririba peegeldamise võtet horisontaalsuunal ja nihet diagonaalsuunal.

Joonis 2: Põllekangas "Anna", fragment

⁹ Puidust süvendatud templid, sageli metall-lisanditega, mille eenduvatele osadele abil kantakse trükivärv kangale.

¹⁰ Šotlase Thomas Bell'i poolt 1783 leiutatud trükimeetod, mille puhul kantakse trükivärvi jäljend kangale graveeritud metallist silindrite abil.

Kavandis kasutatud värvid (numbriline kood tähistab värvitoonitooni RGB koodi): punane #ea0043, kollane #ffd03e, valge #ffffff, sinine #007296, roheline #275f3f, must #000000.

Pearätiku „Triinu“ (joonis 3; lisa 2 digijoonis 2, kuvatõmmis 2 ja foto 4) keskvälja ehk *lagipealse* täidab õitega okstest ja väätidest koosnev, diagonaalselt korduv rapoor. Väike geomeetiline vahekiri, mis eraldab rapoori ja servakirja ehk bordüüri, on kollastest joontest. Bordüüri suuri õisi ühendavad täpiridadega väädid, samuti korduvad lagipealse kujunduses olevad oksad ja õied muudetud kujul. Rätikut raamib kolmnurksetest motiividest servakiri – kolmnurk kui Kihnu kirjades laialdaselt kasutatud kaitsemärk.

Kavandis kasutatud värvid: punane kollane #ffd03e, valge #ffffff, sinine #005d84, roheline #4c762a, must #000000.

Joonis 3: Pearätik "Triinu", fragment nurgast

2.1.3. Põllekangas „Leene“ ja pearätiku kupong „Mirjam“

Põllekanga „Leene“ (joonis 4; lisa 2 digijoonis 3, kuvatõmmis 3 ja foto 6) rapoor moodustub ühest, väätidega ühendatud õite ja lehtede motiivist, mis kordusena tekitab kanga pinnal diagonaalsed jooned. Motiivides on kasutatud vanade kangaste disainvõtet, õielehti raamistab valge ja lehti kollane joon, väiksemaid lehti ilmestab täpitatud kontuur.

Kavandis kasutatud värvid: punane #cc0b2a, kollane #ffe338f, valge #ffffff, sinine #007ba2, roheline #00543e, must #000000.

Joonis 4: Põllekangas "Leene", fragment

Pearätiku „**Mirjam**“ (joonis 5; lisa 2 digijoonis 4, kuvatõmmis 4 ja 5 ja foto 7) *lagipealsel* kordub „Leene“ muster vähendatud mõõtkavas ja teisendatud värvigammas, muudatus on tehtud ühe sinise õie õielehtedes. Väike vahekiri keskvälja ja bordüüri vahel moodustub võrdse kõrgusega rombidest ja ruutudest. Bordüüris kordub motiiv vädiga ühendatud kolmest erinevast õiest, lehtedest ja marjadega okstest, mida on peegeldatud vertikaalsuunal. Külgvaates õie alumised lehed ja suure lehe üks pool on rikastatud täppidega. Motiivi täiendavad kollaste täpiridadega ümbritsetud väiksemad valged õied. Peenike servakiri kordab vahekirja, ruudud on asendatud ristkülikutega.

Joonis 5: Pearätik "Mirjam", fragment nurgast

„Mirjam“ on kahes erinevas värvivariandis: tumedamal punasel #cc0b2af ja heledamal punasel #e90027 põhjal; lisaks kollane #ffc700, valge #f7f5f5 sinine #005b7f, roheline #4a753c, must #000000.

2.1.4. Pearätiku kupong Kihnu Muuseumi säiliku Khn. 1760 alusel

Kihnu Muuseumi jaoks valmistatud pearätiku kupongi (joonis 6; lisa 2 digijoonis 5, kuvatõmmis 6 ja foto 8 ja 9) aluseks on muuseumitöö koopiapraktika raames valminud digitaalne mustrijoonis mõõtkavas 1:1 muuseumiesemest Khn. 1760 (lisa 2, foto 8). Kuna rätiku originaali mõõdud on 79 x 69 cm, kohandasin digitaalse koopiajoonise valmimise järel mustrid ruudukujuliseks, seda mitte mehaaniliselt venitades vaid muutes elementide paigutust ja intervalle, säilitades samal ajal üldise visuaalse sarnasuse originaaliga. Rätikukupongi allserva vasakusse nurka on lisatud Kihnu Muuseumi logo ning märge „Reprint Kihnu Muuseumi säilikust Khn. 1760“.

Trükk kangal on kahe erineva punase põhitooniga, #c0022e ja #cc003d, ülejäänud kavandis kasutatud värvid: sinine #023f67, kollane #ffcd00, roheline #7b9a4b, valge #f7f5f5, must #000000.

Värvitoonide valik selle mudeli puhul osutus komplitseerituks: originaal on tuhmunud ja pleekinud, seega oli algseid värve tuvastada keeruline. Värvide määramiseks leidsin originaalil võimalikult vähe kahjustunud piirkonnad ning võrdlesin neid värvikaardiga. Kanga punast põhjavärvi võrdlesin rätiku pahema poolega, mis on vähem pleekinud. Kahe 1:1 mõõdus trükiproovi põhjal hindan originaalilähedasemaks tumedamat punast põhjatooni, järgmise partii trükkimiseks tuleb veidi muuta sinise ja rohelise värvi tonaalsust, mõlemaid heledamaks.

Joonis 6: Pearätik Khn.1760, fragment nurgast

2.2. Tehniline teostus

Prototüüpide kavandid on teostatud arvutis, kasutades selleks erinevaid vektorgraafika programme. Kavandamine arvutis annab võimaluse töö käigus hõlpsasti läbi proovida motiivide erinevaid paigutusi (ruutpaigutus, diagonaalpaigutus, peegeldamine) ja rätikute puhul kombineerida erinevaid keskvälja-, serva ja vahekirju, muutes vajadusel nende mõõtkava.

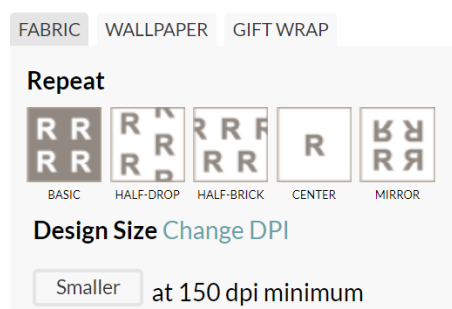
Kangad on valminud digitaaltrüki meetodil firmas Spoonflower. Ettevõtte (peakontor paikneb Ameerika Ühendriikides ning Euroopa tellimuste täitmiseks loodud tootmisüksus Saksamaal Berliinis) on spetsialiseerunud väikesemahuliste individuaaltellimuste teostamisele internetiplatvormi kaudu. Rõhutakse säästlikule ja loodustsäästvale tootmisele kogu protsessis, miinimumkogust tellimusel ei ole. Selline lahendus annab võimaluse töö kavandamisel ja proovitrükkide tegemisel hoida tootmiskulud eduka planeerimise korral mõõdukad ja edaspidi vältida ühe mustrikombinatsiooni ületootmist, tõstes seeläbi ka esemete väärtust. Samuti annab Spoonflower'i keskkond võimaluse muuta juba üles laetud algfaili värvilahendust, simuleerida kujundust suuremal kangapinnal, vajadusel üles laadida sama kavandi parandustega fail ning vähendada mustri suurust algfaili rastritihedust muutes.

Transpordi osas on võimalik valida tavaposti, kullerteenuse ja kiirkulleri teenuse vahel. Tavapost võib võtta aega kuni 3 nädalat, kiirkulleriga on võimalik tellimus kätte saada nädala jooksul.

Loodud kujunduse tellimiseks kangal tuleb autoril Spoonflower'i keskkonnas esmalt registreerida kasutajakonto ning seejärel üles laadida kujundusfailid, vastavalt vajadusele kas ühe rapoorikordusena (käesoleva töö põllekangaste puhul „Anna“ 30,3 x 17,6 cm ja „Leene“ 20,4 x 14,4 cm) või kupongina (pearätikud mõõtudega 78 x 78 cm, muuseumirätiku koopia 80 x 80 cm).

Keskkonda üles laetava kujundusfaili originaalsuuruse resolutsioon peab olema 150 dpi, maht kuni 40 MB. Failiformaatidest toetab keskkond *.jpg, *.tif, *.png ja *.gif faile.

Rapoori korduse viise on võimalik keskkonnas valida – korrapärane ruudustik, ruudustik nihkega vertikaalil, ruudustik nihkega horisontaalil, tsentreerituna meetrile või peegeldusena (joonis 7). Trükitava pinna laius on käesoleva töö jaoks valitud kanga Cotton Poplin Ultra puhul 106 cm ja tellimise samm 1 meeter. Kõigi proovipartiina valminud kangaste puhul olen valinud korrapärase rapooriga meetrikanga trükkimise, st ka suuremõdulised rätikupupongid on trükitava pinna ulatuses määratud rapoorina korduma. Olen rätiku prototüüpide trükkimiseks valinud sellise lahenduse eesmärgiga saada näidiseid töö tutvustamiseks ilma lisakulusid tekitamata – 1 meetrist kangast saab rätiku ning sama disaini fragmente näidistena jagamiseks. Edaspidiseks lahenduseks rätikukanga trükkimisel on täita kupongist üle jääv pind rapoormustriga (lisa 2, joonis 5).

Joonis 7: Rapoori korduse võimalused. Kuvatõmmis Spoonflower'i keskkonnast.

Töö algetapis tellisin Spoonflower'i kanganaidiste komplekti, mis sisaldab 24 kangast koos 48 värvitooni trükiproovidega. Nende hulgast valisin informantide abiga välja puuvillakanga Cotton Poplin Ultra 125 g/m², mille paksus ja tihedus on sobilik nii pearätikuteks kui põlledeks. Oluline on ka see, et kangas ei oleks liiga pehme ja hoiaks sees kokkuvoltimise jooni, eriti pearätiku *nippi* (Pukk 2015, lk 13). Teise variandina oli kaalumisel kangas Basic Cotton Ultra 110 g/m², mis on pehmem ja sobiks laste rätikute materjaliks.

Töö hõlbustamiseks tellisin suure, üle 1400 tooniga värvikaardi prindituna samale kangale, mida oma praktilises töös kasutada kavatsesin.

2.2.1. Probleemid

Kangaste digitrüki puhul on keeruliseks detailiks värvide õige tonaalsuse saavutamine – erinevalt trükist paberile, mille puhul kasutatakse kas Pantone või CMYK värvilahendusi, kasutavad tekstiili digiprinterid RGB värviruumi. Kihnu rõivastega sobivate kangaste puhul on eriti kriitiline roll punasel toonil, mida nimetatakse 'türgi punaseks' või 'alisariinpunaseks'¹¹. Valides alisariinpunase tooni koodi #e32636 järgi, oli esmase kangatrüki tulemuseks pigem kollaka alatooniga tumeroosa, mitte intensiivne punane toon.

Kõige paremini õnnestus värvide harmoonia saavutamine kavandil „Mirjam #cc0b2af“ ning Khn. 1760 koopial #c0022e. Põllekanga „Anna“ ja „Mirjam#e09927“ puhul hindan esialgselt valitud punast värvi liiga heledaks, seetõttu on mustri kontrast prototüübil liiga suur. Samas tuleb arvestada tehnoloogiliste erinevustega vanade ja kaasaegsete tekstiilide tootmisel. Eelmise sajandi alguses toodetud kangad trükiti läbivärvilisele punasele kangale otsetrüki meetodil: poolvedel trükivärv kantakse kangale trükiplokkide või graveeritud vasksilindrite abil, värv tungib kiududesse ja trükimustri tonaalsusele hakkab kaasa mängima kanga tume alusvärv. Kaasaegse digitrüki puhul kaetakse hele puuvillane kangas eelnevalt leelispeitsiga ning peitsikihile kantakse trükivärv, seega on värvi tungimine kiududesse takistatud. Iseärasust, et kanga pahem pool jääb küllaltki hele, ei ole digitaalse trüki puhul võimalik vältida. Värvisobivuse probleemi lahenduseks on erineva tonaalsusega väiksemõõduliste trükiproovide tellimine ühest kavandist ning nende alusel optimaalseima värvilahenduse välja valimine.

2.2.2. Kulutused prototüüpide loomisele

Käesoleva töö puhul on võimalik välja tuua vaid prototüüpide loomisega seotud otsesed kulutused. Ajakulu mõõtmine loovtöö puhul on peaaegu võimatu, kuna algjooniste koostamisel oli produktiivsuse tase kõikuv ning esitatud tulemusteni jõudsin mitmeid eelnevalt loodud kavandeid kõrvale jättes või põhjalikult muutes. Kulutused on esitatud tabelis lk 27.

¹¹ Esimene sünteetiliselt dubleeritud värvaine, mida kasutati tekstiilitööstuses punase värvi saamiseks. Varem kasutati punase pigmendi saamiseks krapi juuri, mis sisaldavad looduslikku alisariini, orgaanilist ühendit valemiga C₁₄H₈O₄.

Artikkel	Ühik	Kogus	Maksumus €	Kokku €
Kanganäidiste valik	tk	1	3	3
Värvikaart 1 x 1 m	tk	1	18,74	18,74
Kontrolltrükk paberil (10,5 + km)	tk	3	12,6	37,8
Esmased trükiproovid, Cotton Poplin Ultra	m	2	18,74	37,48
Esmased trükiproovid, Basic Cotton Ultra	m	2	16,6	33,2
Transpordikulud, FedEx kiirkuller	tk	1	40,3	40,3
Teistkordsed trükiproovid, Cotton Poplin Ultra	m	7	18,74	131,18
Transpordikulud, FedEx kiirkuller	tk	1	95,47	95,47
Otsesed kulud kokku				397,17
Tehniline ettevalmistus (formaati lõikamine, värvide kontroll ja muutmine, eksportimine, üleslaadimine veebikeskkonda, seadistamine veebikeskkonnas; ühe faili kohta ca 6 h), 5 faili	h	30	11,06*	331,8
Tinglikud kulud kokku**				331,8

* keskmine tööjõukulu (töötasu koos kõigi maksudega) 2018 Harju maakonnas, Statistikaameti kodulehe andmetel

** tegelikkuses tööjõukuludega seotud makseid ei tehtud, st autor iseendale palka ei maksnud

Esmaseid kulutusi kavandi loomisel on võimalik optimeerida transpordikulude arvelt, kasutades kiirkulleri asemel tavaposti ja/või tellides esmased trükiproovid suurusega 20 x 20 cm (*Test Swatch*) või 53 x 50 cm (*Fat Quarter*). Originaalmõõtmetega kontrollväljatrükk paberil, mida kasutasin kavandamise algstaadiumis proportsioonide kontrollimiseks, ei anna olulist säästu. Hinnavahe tekstiiltrükiga ei ole märkimisväärne ning lisaks ei anna trükk paberil samasugust värvitulemust kui trükk kangal. Kuna tegemist on esmase kogemusega kangaste digitrüki valdkonnas ja vajadusega tulemus originaalsuuruses üle kontrollida, pean praeguseid kulutusi põhjendatuks.

2.2.3. Turustamisvõimalused

Spoonflower'i keskkonnas on võimalik hoida kujundused kas privaatsena, ainult enda tarbeks tellitavana või muuta avalikult kättesaadavaks, st müüa oma disaini keskkonna kaudu.

Müügitegevuse eeltingimuseks on, et autor on sõlminud veebikeskkonnas vastavasisulise lepingu, märkides maksustamiseks ära ka residentsuse. Sellisel juhul saavad kliendid tellida soovitud kujundust ükskõik millisele valikus olevale tekstiilmaterjalile, lisaks tapeedile või kingipaberile. Ostude korral koguneb disaineri kontole komisjonitasu summas 10% iga müüdud meetri pealt, vastavalt kangaste hinnakirjale. Kogutud summat saab kasutada kas enda ostude eest tasumiseks või kantakse see kaks korda kuus autori pangaarvele, kui kogunenud summa on 10 USD vääringus või rohkem.

Sellise turustusviisi puhul puudub autoril kontroll, millisele kangale või kui palju mingit kujundust tellitakse, jälgida saab ainult reaajas muutuvat müügistatistikat. Kangamaterjali osas saab anda soovitusi, kuid mitte seada piirangut. Võimalus on kehtestada disainidele ajaline piirang, teatud ajavahemiku järel kujundus privaatseks seades või eemaldades.

Testisin väga lühikese perioodi vältel müügivõimalust kahe rätikudisainiga, tehes reklaamimiseks minimaalseid pingutusi sotsiaalmeedia vahendusel: avasin rätikudisainid tellimiseks ja jagasin infot avalikuna enda Facebook'i seinal. Sealt jagati link edasi ühe Eesti ja kahe Soome rahvarõivagrupi FB seinale. Vähem kui 2 ööpäeva jooksul kogusin 9 müügitehingut, lisaks veel konkreetseid soovid 8 rätiku tellimiseks peale veebipoe testimise lõppu. Kogunenud summa kasutasin osaliseks tasumiseks järgmise tellimuse eest.

Autorina oma loomingut turustades tuleb esmalt registreerida juriidiline kehand, tekitada müügikanal ning arvestada tuleb nii finantsilise kui ajalise lisakuluga postipaki vastuvõtmiseks, meetrikanga lõikamiseks, klienditellimuste komplekteerimiseks, pakendamiseks, adressaadile postitamiseks ja arvetega majandamiseks (sh ettevõtluskulud, raamatupidamine) ning lisaks panustada reklaamtegevusse. Tootele saab kehtestada küll kõrgema müügimarginaali, kuid läbi tuleb kalkuleerida lisakulud ning tunnetada või kujundada toote hinnalagi, viimane eeldab põhjalikumat turu-uuringut. Spoonflower'i veebiplatvormi kaudu turustades tuleb tegeleda kord aastas maksudeklaratsiooniga. Sellest lähtudes tundub esimene variant hetkel optimaalne, kuna tegemist ei ole põhitöö ja -sissetulekuga. Samas, praeguseks tehtud otseste kulutuste nulli teenimiseks oleks vaja platvormi kaudu müüa 191 meetrit pearätiku kuponge ja põllekangast, trükituna kangal Cotton Poplin Ultra.

2.2.4. Võimalused edaspidiseks tegevuseks

Suurema valiku bordüüri-, serva-, vahe- ja rapoorikirjade väljatöötamise järel on võimalik neid erineval viisil kombineerida ning seeläbi luua suurem pearätikute valik optimeeritud ajakuluga. See eeldab kõigi kujundusväljade loomist mõõtkavas, mis võimaldaks luua rätikumustreid kujunduselemente väikese vaevaga vajalikule väljale tõstes. Sama meetodi võib täheldada vaadeldud *kalliseltsi* rätikute juures, kus ühe servakirjaga on liidetud erinevaid põhjakirju. Samuti on võimalik olemasolevatest motiividest kombineerida uusi põllekanga mustreid, paigutades ja sidudes neid erineval viisil – ka vanades põllekangastes korduvad rätikutelt tuttavad motiivid.

Lisaks Spoonflower'ile olen tutvunud teiste ettevõtete poolt pakutavate digitrükivõimalustega. Analooget, koguste ja kangamaterjali poolest sobivat teenust pakuvad kaks kompaniid, mõlema asukoht UK. Võrreldes Spoonflower'iga on mõlema ettevõtte puhul failide ettevalmistus keerukam ja hinnatase kõrgem, sh kulutused transpordile. Seega oleks nendega koostöö alustamiseks vajalik finantsabi väljaspoolt, võimalikult koostööpartnerilt või ettemaksuna potentsiaalsetelt tellijatelt. Üks firmadest pakub, minuni jõudnud näidiste alusel hinnates, Spoonflower'iga võrreldes erinevat trükikvaliteeti – analoogse kvaliteediga kanga puhul tungivad trükivärvid osaliselt ka kanga pahemale poolele, mis oleks sihtgrupi poolt eelistatum variant. Senise info kohaselt ei ole täiesti läbivärvilist kangast digitaaltrüki meetodil võimalik trükkida, vähemalt mitte valitud paksusega puuvillakangast.

Kangaste loomise käigus konsulteerisin informantidega, kes ühtlasi esindavad toote peamist sihtgruppi. Senine vastukaja valminud prototüüpide osas on olnud positiivne ja toetav. Tööd kangamustritega ei saa lugeda lõplikult valminuks, vaid kirjeldada kui jätkuvat protsessi, seda nii kõige meelepärasemate värvikombinatsioonide leidmisel kui uute mustrite kombineerimisel. Loodud prototüübid on mõeldud kandmiseks punase kördiga, kuid vajadus on ka selliste kangaste järele, mis sobiksid poolpunase, *riipsuga*, sinise ja musta kördiga, sest Kihnu naise rõivastus peegeldab kõiki elukaare etappe. Lisaks on võimalik toota väiksemaid rätikuid lastele. Väga põgusa teavituse tulemusena sotsiaalmeedias kogesin loodud kangaste vastu huvi ka teiste gruppide, rahvarõivahuviliste ja käsitöölise hulgas.

Praktilise töö teostamisega tõdesin, et rahvarõivakomplektidega sobivate kangaste (taas)loomine tänapäevaste vahenditega on võimalik – teema vastu on olemas avalik huvi. Väikese koguse tootmise võimalus teeb sellise tegevuse hõlpsaks, trükikangaste tootmine internetiplatvormi vahendusel ei eelda suuri investeeringuid ega ülemääraseid jooksvaid kulutusi. Piisava kliendihuvi korral on võimalik niisugusest tegevusest kujundada väike, lihtsalt hallatav ärimudel.

KOKKUVÕTE

Uurimistöö tulemusena selgitasin välja, et 19. sajandi algusest on muutunud Kihnu põlle materjal ja mood, kuid mitte funktsioonid ja kasutamistraditsioonid. Alates 19. saj lõpust on meremeeste vahendusel Kihnu toodud trükimustrilist sitsikangast ning sellest alates on kinnistunud sitsipõlled kandmise komme, alguses pidupõlledena, ostukaupade kättesaadavaks muutumisel argipõlledena. Saja aasta jooksul võib põlled juures täheldada moemuutusi pikkuse osas: kui 20. saj. alguse iluideaal oli kõrdist u 10 cm lühem põll, mis 1960–70ndatel aastatel lühenes koos seelikumoega veelgi, siis praegusel ajal on põll kõrdist lühem mitte rohkem kui 2 cm. Kangastest eelistatakse kvaliteetseid trükimustrilisi puuvillakangaid, sitsi. Eelmise sajandi alguses levinud *kallisseltsiks* nimetatud punasepõhjalised trükikangad, stiliseeritud õied ja neerumustrid on kogukonnas endiselt hinnatud. Kihnu naine täiendab jätkuvalt oma põlle- ja pearätiku varusid, hoides traditsioonilist rõivastumist au sees ning õpetades seda ka järgmistele põlvkondadele.

Praktilise tööna valmis minikollektsioon neljast kangadisainist ja koopiatrükk muuseumiesemest. Kangaste trükkimiseks kasutasin digitaaltrükki kvaliteetsel puuvillakangal. Eelmise sajandi alguse kanga- ja trükikvaliteeti jäljendada ei ole võimalik, muutunud on nii kanga- kui trükitööstus, kuid uute kangaste loomine, arvestades sihtgrupi värvi- ja maitseelistusi, on tänapäevaste vahenditega võimalik, seda ilma ülemääraste koguste trükkimiseta ja mõõdukate ettevalmistuskuludega.

Saadud kogemust kangamustrite loomise ja põhjaliku digitrüki võimalustega tutvumise osas pean väärtuslikuks, see annab võimaluse meeldivaks lisategevuseks ja -sissetulekuks ning võimaluse tegeleda edaspidi rahvarõivaste juures kasutatavate trükimustriliste tekstiilide (taas)loomisega. Näen võimalust kangamustrite valiku laiendamiseks koostöös Kihnu kogukonnaga ning teiste huvitatutega.

KASUTATUD ALLIKAD

KIRJANDUS

Aavik, S. (koost) 2009. *Elumõnu*. Pärnu: Kihnu Kultuuri Instituut.

Jõeste, K. 2012. *Kihnu kõrdid eile ja täna. Semiootiline esemeuurimus*. Studia Vernacula 3. Viljandi: Eesti Loomeagentuur

Kaarma, M., Voolmaa, A. 1981. *Eesti Rahvarõivad*. Tallinn: Eesti Raamat.

Kont, Ü., Randmaa, A., Raud, I. 2017. *Pärnumaa rahvarõivad*. SA Pärnu Muuseum, Saara Kirjastus

Manninen, I. 1927. *Eesti rahvariiete ajalugu*. Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat III. Tartu: lk 315 - 327

Mätas, M. 2005. *Kihnu rätikud 20. sajandil*. Konverents "Individuaalne ja kollektiivne traditsionaalses kultuuris" teesid. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum

Summatavet, K. 2010. *Kihnu Roosi käsitöökogu*. Tallinn: Varrak.

Summatavet, K. 2017. *Loomise vägi. Kihnu Roosi käsitöökogu*. Tallinn: EHEsummatavet

Voolmaa, A. 1975. *Põll Eesti rahvatraditsioonis*. – Etnograafiamuuseumi aastaraamat XXVIII. Tallinn: Valgus, lk 131 - 166

MUSEUMIKOGUD

Kihnu Muuseumi eseme- ja fotokogu

ELEKTROONILISED ALLIKAD

Eesti Muuseumide veebivärv MuIS www.muis.ee (07.04.2019)

Pink., A. 2017. *Rohelise fantoompõlle mõistatus*. Saara Kirjastuse blogi 02.03.2017
<http://saara.ee/rohelise-fantoompolle-moistatus> (29.04.2019)

Saare, A. 2006. *Manija ja Kihnu naised said sitsirätikud pähe*. Eesti Päevaleht 11.03.2006
<http://epl.delfi.ee/news/eesti/manija-ja-kihnu-naised-said-sitsiratikud-pahe?id=51033747>

(12.05.2019)

Spoonflower koduleht <https://www.spoonflower.com> (12.05.2019)

Statistikaamet <https://www.stat.ee/stat-keskmise-toojoukulu-tunnis> (06.05.2019)

Сделанов традиции internetikaubamaja <https://intradition.ru/catalog/> (10.05.2019)

FILMIMATERJALID

Muhu, M. (režissöör) 2009. *Kihnu pulmad*. Tootja Rühm Pluss Null. Pikkus 57 minutit.

KÄSIKIRJALISED MATERJALID

Bergmann, K. 2015. *Võrunaa naise rõivastusse kuulunud põlle tüübid 19. sajandil ja 20. sajandi alguses*. [Seminaritöö]. TÜ Viljandi kultuuriakadeemia. Viljandi

Kalle, M. 2012. *19. saj II – 20. saj. I poole Lääne-Eesti saarte lasterõivad muuseumikogude ja arhiivifotode põhjal. Rahvarõiva-ainelise laste rõivakollektsiooni valmistamine*. [Lõputöö] TÜ Viljandi kultuuriakadeemia. Viljandi

Kuus, T. 2015. *Põhja-Viljandimaa põlled*. [Seminaritöö]. TÜ Viljandi kultuuriakadeemia. Viljandi

Kuus, T. 2016. *Põhja-Viljandimaa nelja kihelkonna – Põltsamaa, Pilistvere, Kolga-Jaani, Suure-Jaani põlled ja tanud*. [Lõputöö]. TÜ Viljandi kultuuriakadeemia. Viljandi

Pukk, M. 2015. *Trükimustrilised pearätikud Kihnu traditsioonilises rõivastuses*. [Seminaritöö]. TÜ Viljandi kultuuriakadeemia. Viljandi

Urvak, S. 2016. *Ajaloolisest põllekandmisest inspireeritud kollektsioon kaasaegseid põllesid*. [Lõputöö]. TÜ Viljandi kultuuriakadeemia. Viljandi

Sutt, M. 2006. *Körtide kandmise tavast ja valmistamise muutustest Kihnu saarel kolme põlvkonna jooksul*. [Seminaritöö]. TÜ Viljandi kultuuriakadeemia. Viljandi

Sutt, M. 2006. *Körtide kandmise tavast ja valmistamise muutustest Kihnu saarel kolme põlvkonna jooksul*. [Lõputöö]. TÜ Viljandi kultuuriakadeemia. Viljandi

Välitööde materjalid:

- Aav, M** (s 1973) 23.04.2016 Vestlus Kihnu Muuseumis. [Märkmed autori valduses].
03.03.2017 Vestlus Tallinnas [Märkmed autori valduses].
12.04.2019 Kihnu kultuuri tutvustav kõne näituse avamisel Tallinnas, vestlus. [Märkmed autori valduses].
3.2018 – 5. 2019 Telefonivestlused ja e-kirjavahetus. [Märkmed autori valduses].
- Joala, L.** (s. 1943) 22.04.2016. Vestlus Kihnus. [Märkmed autori valduses].
- Karjam, M.** (s. 1931) 22.04.2016. Vestlus Kihnus. [Märkmed autori valduses].
- Laos, E.** (s. 1978) 22.-23.04. 2016 Vestlus Kihnus. [Märkmed autori valduses].
- Leas, V.** (s. 1969) 12.04.2019 Kihnu kultuuri tutvustav kõne näituse avamisel Tallinnas. [Märkmed autori valduses].
09.05.2019 Vestlus Tallinnas. [Märkmed autori valduses].
- Mätas, M.** (s 1975) 22.10.14 Vestlus Kihnus. [Märkmed autori valduses].
- Põlluste, H.** (s 977) 23.04.2016 Vestlus Kihnus. [Märkmed autori valduses].
- Tšetšin, V.** (s 1972) 22.04.2016 Vestlus Kihnus. [Märkmed].
4.2018 – 5. 2019 Telefonivestlused. [Märkmed autori valduses].
- Vesik, E.** (1939) 22.04.2016. Vestlus Kihnus. [Märkmed autori valduses].
- Vohu, T.** (1991) 12.05.2019. *Telefoniintervjuu: põll pulmakommetes ja vastse nooriku rõivastuses*. M. Pukk. [Märkmed autori valduses]. Tallinn.

FOTOMATERJAL:

Autori fotod põlledest kihnlaste erakogudes

K. Jõeste fotokogu, pildistatud välitöödel Kihnus 2008–2015

*Foto 1: Pruutpaar laulatusel. Pruudil poolpunane kõrt ja heledapõhjaline põll.
Foto: Mati Kose*

*Foto 2: Noorik pulmas põlle ette seadmas.
Foto: Silvia Soide*

Foto 3: Sinaida Saare leelokoor. Lauljatel valged tikanditega põlled. Foto: Kihnu Muuseumi fotokogu, autor teadmata

Foto 4: "Tsaarikullidega" põll. Erakogu. Foto: Mari Pukk

Foto 5: Fragment põllest. Foto: Mari Pukk

*Foto 6: Naised noorpaarile pulmas õpetussõnu laulmas. Punased pidupõlled.
Foto: Silvia Soide*

*Foto 7: Punane kallisseltsi põll. Erakogu.
Foto: Mari Pukk*

*Foto 8: Punane kallisseltsi põll. Erakogu.
Foto: Mari Pukk*

*Foto 9: Punane kallissetsi põll. Erakogu.
Foto: Mari Pukk*

*Foto 10: Tänapäevased Ameerikas trükitud põlled. Erakogu.
Foto: Mari Pukk*

*Foto 11: Poolpunane põll. Erakogu.
Foto: Mari Pukk*

*Foto 12: Poolpunane põll. Erakogu.
Foto: Mari Pukk*

Foto 13: Poolpunane põll. Erakogu. Foto: Mari Pukk

*Foto 14: Põll kiipsuga kõrdi juurde. Erakogu.
Foto: Mari Pukk*

Foto 15: Põll kiipsuga kõrdi juurde. Erakogu. Foto: Mari Pukk

*Foto 16: Põll kiipsuga kõrdi juurde. Erakogu.
Foto: Mari Pukk*

*Foto 17: Põll sinise kõrdi juurde. Erakogu.
Foto: Mari Pukk*

*Foto 18: Põll sinise kõrdi juurde. Erakogu.
Foto: Mari Pukk*

*Foto 19: Leinapõll. Erakogu.
Foto: Mari Pukk*

*Foto 20: Leinapõll. Kihnu muuseum Khn 1924.
Foto: Mari Pukk*

Foto 21: Nooriku põlle serva alt paistab kõrdipael. 'Poenksõ taotaminõ' pulmas. Foto: Jürgen Niit

Foto 22: Naine käsikiviga. Foto: Kihnu Muuseum, autor teadmata, 1920ndad

Foto 23: Naine luiskamas. Foto: Kihnu Muuseum, autor teadmata, 1920ndad

Foto 24: Naine lastega. Foto: Kihnu Muuseum, autor teadmata, 1920ndad

Foto 25: Kihnu pulm 1972. Lühikesed kõrdid ja põlled.

Foto: Kihnu Muuseumi kogu, autor Jaan Rõõmus

Foto 27: Värvlist lühemaks õmmeldud põll. Erakogu. Foto: Mari Pukk

*Foto 28: Teise kangaga parandatud kallisseltsi põll. Erakogu.
Foto: Mari Pukk*

*Foto 28: Neerudega põll. Erakogu.
Foto: Mari Pukk*

*Foto 28: Neerudega põll. Erakogu.
Foto: Mari Pukk*

*Foto 30: Lindudega põll. Erakogu.
Foto: Mari Pukk*

*Foto 31: Lindudega põll. Erakogu.
Foto: Mari Pukk*

*Foto 32: Kalade ja krevettidega põll.
Erakogu. Foto: Mari Pukk*

*Foto 33: Geometriseeritud õied.
Erakogu. Foto: Mari Pukk*

*Foto 34: Kärjemustriga põll. Erakogu.
Foto: Mari Pukk*

*Foto 35: Triipude ja lilledega põll.
Erakogu. Foto: Mari Pukk*

Foto 1: Rikkaliku servakirjaga kallisseltsi rätik. Erakogu. Foto: Mari Pukk

Foto 2: Korduva kirjaga lagipealsega rätik. Erakogu. Foto: Mari Pukk

Foto 3: Diagonaalselt korduv lagipealse kiri. Erakogu. Foto: Mari Pukk

Foto 4: Väikese kirjaga kaasaegne rätik. Erakogu. Foto: Mari Pukk

Digijoonis 1: Kangas "Anna" rapoorikordus, 30,3 x 17,6 cm

Kuvatõmmis 1: Kangas "Anna" simulatsioon Spoonflower'i keskkonnas, 106 x 100 cm

Foto 5: Kangas "Anna". Foto: Mari Pukk

Digijoonis 2: Rätik "Triinu", 78 x 78 cm

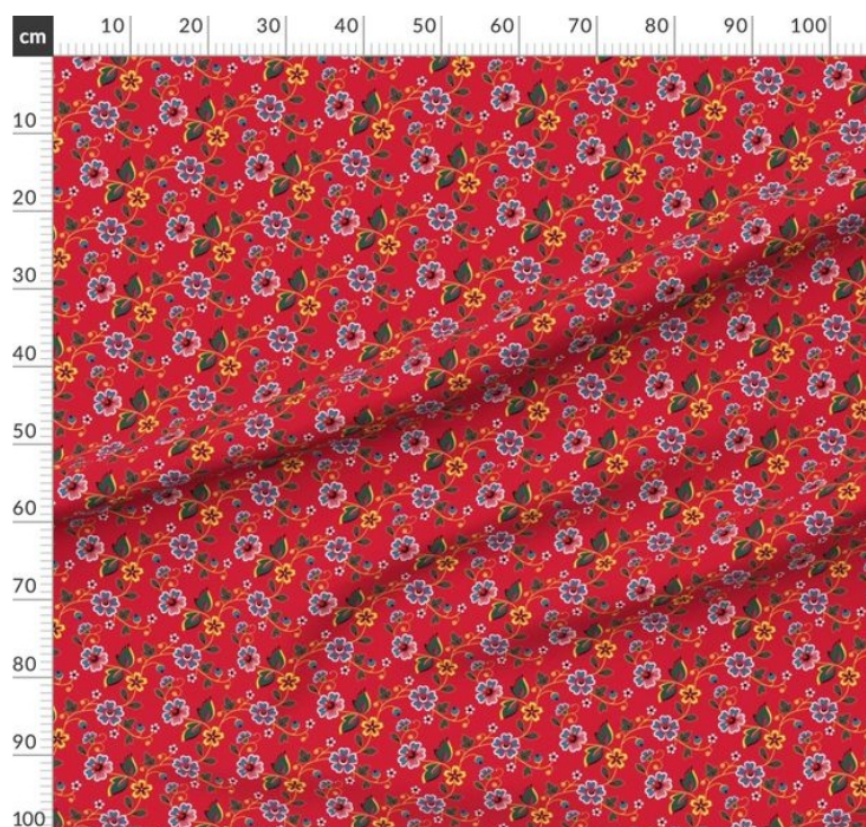
Kuvatõmmis 2: Rätik "Triinu" simulatsioon Spoonflower'i keskkonnas, 106 x 100 cm

Foto 6: Pearätiku kangas "Triinu". Foto: Mari Pukk

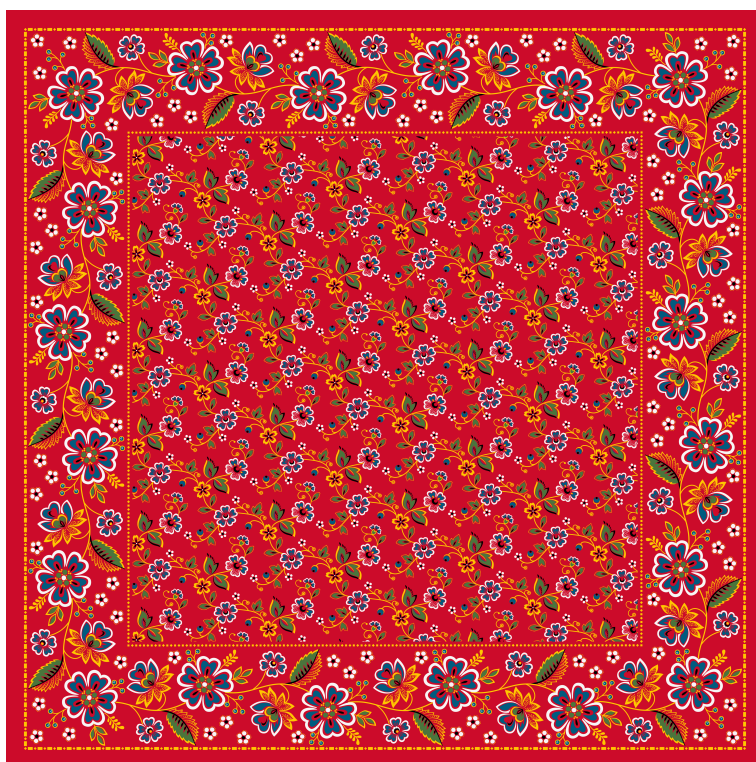
Digijoonis 3: Kangas "Leene" rapoorikordus 20,4 x 14,4 cm

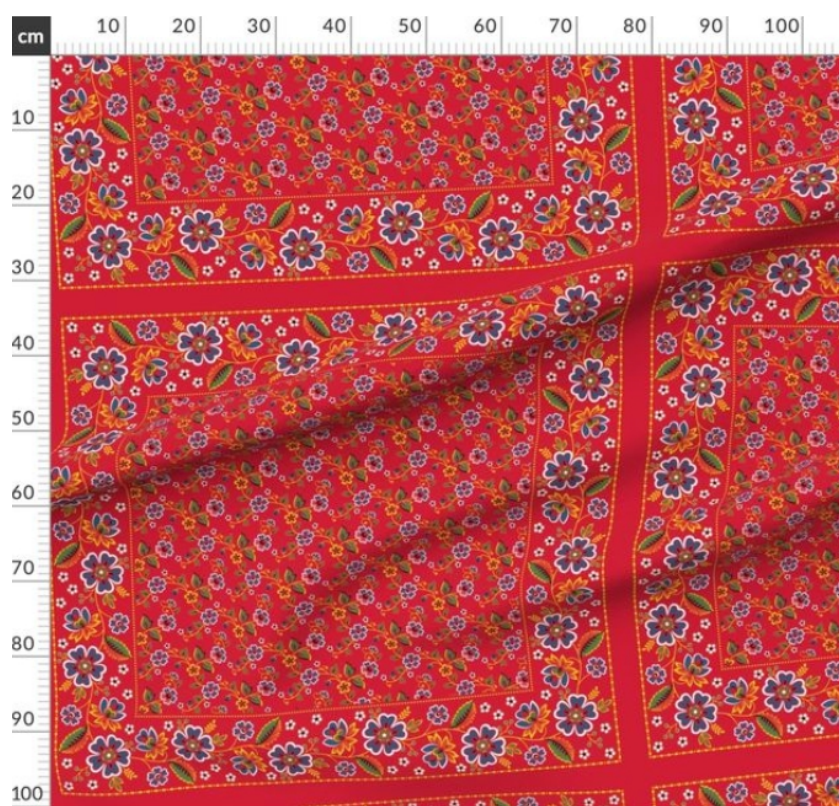
Kuvatõmmis 3: Kangas „Leene“ simulatsioon Spoonflower'i keskkonnas, 106 x 100 cm

Foto 7: Põllekangas "Leene". Foto: Mari Pukk

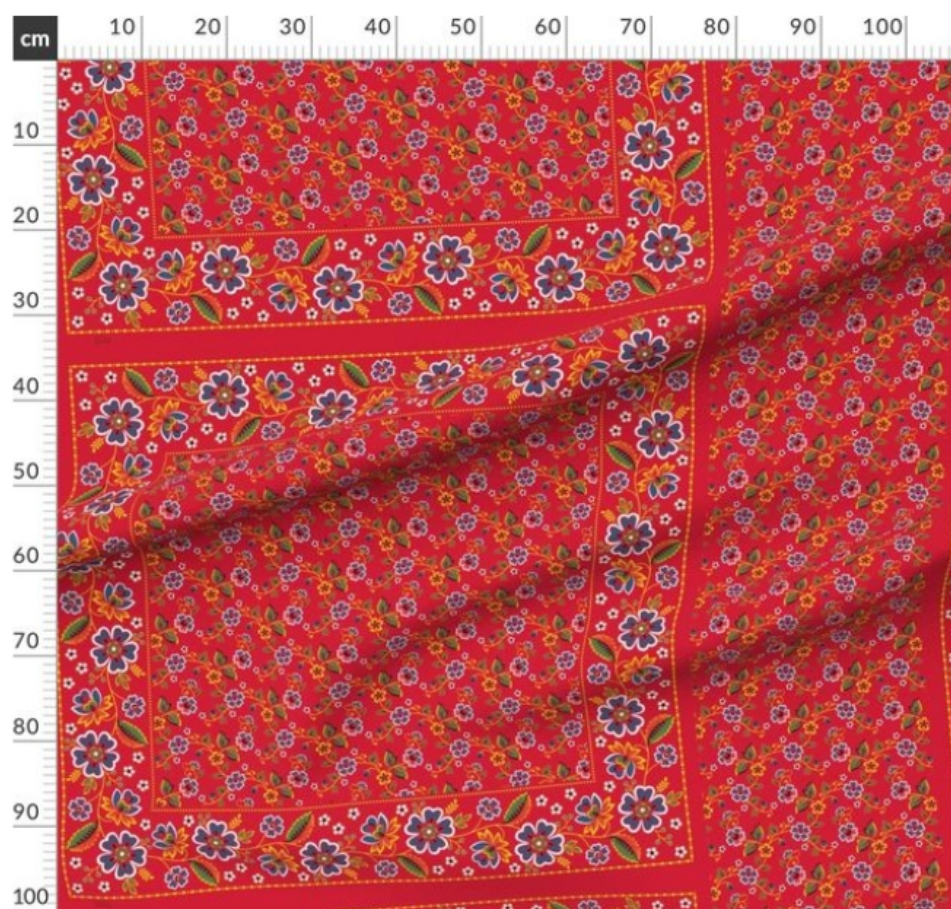
Digijoonis 4: Rätik "Mirjam", 78 x 78 cm

Kuvatõmmis 4: Rätik "Mirjam" simulatsioon Spoonflower'i keskkonnas, 106 x 100 cm

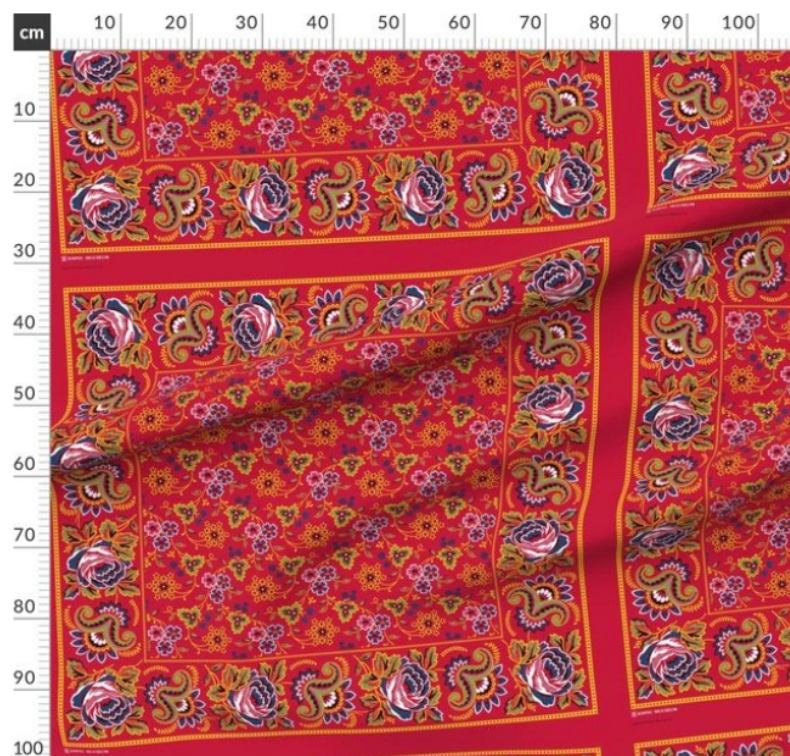
Foto 8: Pearätiku "Mirjam" kangas. Foto: Mari Pukk

Kuvatõmmis 5: Rätik "Mirjam" parandatud paigutus, küljele lisatud rapoormuster

Digijoonis 5: Rätik Khn. 1760, 80 x 80 cm

Kuvatõmmis 6: Rätik Khn. 1760 simulatsioon Spoonflower'i keskkonnas, 106 x 100 cm

Foto 9: Pearätiku Khn 1760 kangas. Foto: Mari Pukk

Foto 10: Kihnu muuseumi säilik Khn. 1760. Foto: Mari Pukk

SUMMARY

This graduation project of the Estonian Native Textile curriculum of the Estonian Native Crafts Department of the UT Viljandi Culture Academy is titled PRINTED APRONS IN KIHNU TRADITIONAL CLOTHING. THE CREATION OF MODERN PROTOTYPES FOR APRON AND KERCHIEF FABRICS.

This graduation project is a sequel to the author's 2015. seminar paper "Printed Kerchiefs in Kihnu Traditional Clothing“, continuing the handling of the individual elements of the Kihnu woman's folk costume, with the aim of supplementing and storing written information on the viable traditions of Kihnu women's clothing, its evolution and current status, and linking the study to the creative part of the final thesis.

The main research questions are:

- What is the function of the object, the use traditions and the relationship with rituals?
- What have been the changes in the traditions of wearing, appearance, materials and patterns of Kihnu aprons over time and fashion and what are the reasons for those changes?
- How are aprons obtained, collected and stored?
- What is the current status of the apron, as part of the living folk costume?
- What are the possibilities to create printed fabrics which fit the traditional folk costume, using modern printing technology?

The written part of this graduation project has been divided into two chapters. In the first chapter, I will focus on the history and changes of Kihnu aprons and their role in modern times, relying mostly on fieldwork from 2014 to 2019. In the second chapter, I will describe the practical part of the graduation project, the creation of a small fabric collection.

As a result of the research I found out that since the 19th century the material used for Kihnu aprons has changed from linen to printed calico, which has been brought to Kihnu by sailors. What has not changed however are the functions and use traditions of the aprons – the apron is only a part of a married woman's costume and harmonizes with the colours of the skirt. The preferred material for aprons is still printed calico, as it was a hundred years ago. The most valuable old fabrics are of Russian origin – stylized blossoms and paisley patterns on a red background are still appreciated in the community.

The Kihnu woman continues to collect aprons and kerchiefs, keeping traditional clothing in honour and teaching it to the following generations.

The mini collection of four fabric designs and a copied print of a museum item (a kerchief from the beginning of the 20th century) was formed. To print the collection, I used digital sketching and digital printing on high-quality cotton fabric. The fabric and print quality from the beginning of the last century is not possible because the fabric and the printing industry has changed, but the creation of new fabrics, taking into account the colour and pattern preferences of the target group, is possible by modern means, without printing large quantities and with moderate preparatory costs.

The experience gained gave me the opportunity to continue to (re)create print-graphic textiles, used for folk clothing.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Mari Pukk

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „*Trükimustrilised põlled Kihnu traditsioonilises rõivastuses. Põlle- ja rätikukangaste kaasaegsete prototüüpide loomine.*“, mille juhendaja on Kristi Jõeste, MA, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Mari Pukk
16.05.2019